BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC HUẾ
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TRẦN NGỌC ANH UYÊN

TỪ NGOẠI LAI
TRÊN TẠP CHÍ *HUẾ XƯA & NAY*

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC
NGÀNH NGÔN NGỮ HỌC

Thừa Thiên Huế, 2017

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
ĐẠI HỌC HUẾ
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

TRẦN NGỌC ANH UYÊN

TỪ NGOẠI LAI TRÊN TẠP CHÍ *HUẾ XƯA & NAY*

CHUYÊN NGÀNH: NGÔN NGỮ HỌC
MÃ SỐ: 60.22.02.40

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC
ĐỊNH HƯỚNG NGHIÊN CỨU

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC
PGS.TS. TRƯƠNG THỊ NHÀN

Thừa Thiên Huế, 2017

LỜI CAM ĐOAN

Trong quá trình thực hiện nghiên cứu, thu thập số liệu và viết luận văn, người viết đã tham khảo nhiều tài liệu và có ghi chú rõ ràng nguồn trích dẫn. Do vậy, ngoài những trích dẫn được ghi xuất xứ, tôi xin cam đoan rằng toàn bộ những nội dung và số liệu trong luận văn này do tôi tự khảo sát, nghiên cứu và thực hiện.

Tác giả

Trần Ngọc Anh Uyên

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành chương trình cao học và viết luận văn này, tôi đã nhận được sự hướng dẫn, giúp đỡ và góp ý nhiệt tình của quý thầy cô trong tổ bộ môn Ngôn ngữ khoa Ngữ văn trường Đại học Khoa học Huế. Trước hết, tôi xin chân thành cảm ơn đến quý thầy cô trong tổ bộ môn Ngôn ngữ khoa Ngữ văn trường Đại học Khoa học Huế, đặc biệt là những thầy cô đã tận tình dạy bảo cho tôi suốt thời gian học tập tại trường.

Tôi xin gửi lời biết ơn sâu sắc đến PGS. TS. Trương Thị Nhàn đã dành rất nhiều thời gian và tâm huyết hướng dẫn nghiên cứu và giúp tôi hoàn thành luận văn.

Tôi xin chân thành cảm ơn Ban Giám hiệu trường Đại học khoa học Huế, Phòng sau đại học đã tạo rất nhiều điều kiện để tôi học tập và hoàn thành tốt khóa học.

Đồng thời, tôi cũng xin cảm ơn quý anh, chị học viên cùng lớp, các đồng nghiệp đã động viên, ủng hộ, tạo điều kiện cho tôi trong suốt thời gian học và làm luận văn.

Mặc dù tôi đã có nhiều cố gắng hoàn thiện luận văn bằng tất cả sự nhiệt tình và năng lực của mình, tuy nhiên không thể tránh khỏi những thiếu sót, rất mong nhận được những đóng góp quý báu của quý thầy cô và các bạn.

TP. Huế, tháng 9 năm 2017

Tác giả

Trần Ngọc Anh Uyên

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN
LỜI CẢM ƠN
MỤC LỤC
MỞ ĐẦU 1
1. Lý do chọn đề tài 1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề 1
2.1. Nghiên cứu từ ngoại lai ở nước ngoài 1
2.2. Nghiên cứu từ ngoại lai ở Việt Nam 2
3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu 3
3.1. Mục đích nghiên cứu 3
3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu 3
4. Phương pháp nghiên cứu 3
5. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu 4
5.1. Đối tượng nghiên cứu 4
5.2 Phạm vi nghiên cứu 4
6. Đóng góp của luận văn 4
7. Cấu trúc của luận văn 4
Chương 1. CỞ SỞ LÍ LUẬN 5
1.1. Từ ngoại lai 5
1.1.1. Khái niệm "từ ngoại lai" 5
1.1.2. Từ ngoại lai và vấn đề tiếp xúc ngôn ngữ 5
1.1.3. Từ ngoại lai và hiện tượng vay mượn từ vựng 7
1.2. Một số khái niệm về hình thức và nội dung của từ ngoại lai 14
1.2.1. Cấu tạo của từ ngoại lai 14
1.2.1.1. Cấu tạo của từ Hán Việt 14
1.2.1.2. Cấu tạo của từ mượn gốc Ấn Âu 23
1.2.2. Ngữ nghĩa của từ ngoại lai 25
1.2.2.1. Giữ nguyên nghĩa 26
1.2.2.2. Thay đổi nghĩa 26

1.3. Hoạt động của từ ngoại lai trong tiếng Việt hiện nay 28
1.3.1. Hoạt động của từ mượn tiếng Hán 28
1.3.2. Hoạt động của từ mượn tiếng Pháp 30
1.3.3. Hoạt động của từ tiếng Anh.....31
1.4. Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.....33
1.5. Tiểu kết.....34
Chương 2. ĐẶC ĐIỂM HÌNH THỨC CỦA TỪ NGOẠI LAI TRÊN TẠP CHÍ *HUẾ XƯA & NAY*.....36
2.1. Thống kế, phân loại từ ngoại lai từ ngoại lai trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.....36
2.1.1. Thống kê, phân loại 36
2.1.2. Nhận xét.....38
2.2. Đặc điểm hình thức của từ Hán Việt trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay* 39
2.2.1. Đặc điểm về ngữ âm của từ Hán Việt trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.....39
2.2.2. Đặc điểm về cấu tạo từ của từ Hán Việt trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay* ...39
2.2.2.1. Từ đơn Hán Việt.....40
2.2.2.2. Từ ghép Hán Việt.....41
2.2.2.3. Từ láy Hán Việt.....49
2.2.3. Đặc điểm về từ loại của từ Hán Việt trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.....51
2.2.3.1. Từ Hán Việt là danh từ.....52
2.2.3.2. Từ Hán Việt là động từ 53
2.2.3.3. Từ Hán Việt là tính từ 53
2.3. Đặc điểm hình thức của từ Ấn Âu trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay* 56
2.3.1. Đặc điểm về ngữ âm – chữ viết.....56
2.3.2. Đặc điểm về từ loại.....57
2.4. Tiểu kết.....57
Chương 3. ĐẶC ĐIỂM NỘI DUNG CỦA TỪ NGOẠI LAI TRÊN TẠP CHÍ *HUẾ XƯA & NAY*.....59
3.1. Các trường từ vựng ngoại lai trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay* 59
3.1.1. Trường từ vựng Hán Việt trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.....59
3.1.2. Trường từ vựng gốc Ấn Âu trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.....63
3.1.3. Một số nhận xét 64

3.2. Các hiện tượng ngữ nghĩa của từ ngoại lai trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay* 64
3.2.1. Thu hẹp nghĩa 64
3.2.2. Mở rộng nghĩa 68
3.2.3. Biến đổi nghĩa.....70
3.3. Tiểu kết.....73
KẾT LUẬN 74
TÀI LIỆU THAM KHẢO 77
PHỤ LỤC

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Vay mượn từ vựng là hiện tượng ngôn ngữ học xã hội phổ biến của mọi ngôn ngữ. Dường như không có ngôn ngữ nào mà trong hệ thống từ vựng của mình lại không có hiện tượng vay mượn. Vì thế, tiếng Việt không thể tách khỏi quy luật chung này. Quá trình vay mượn từ ngữ của các thứ tiếng khác trong tiếng Việt đã diễn ra ngay từ thời kì xa xưa, trong giai đoạn nó đang hình thành, rồi về sau nó tiếp tục được bổ sung thêm vốn từ ngữ vay mượn của tiếng Hán và các thứ tiếng châu Âu hoặc châu Á khác. Đó là do vị trí địa-chính trị đặc biệt của Việt Nam, một trong số ít những quốc gia trên thế giới đã trở thành nơi hội tụ, gặp gỡ của nhiều tinh thần văn hóa-chính trị khác nhau, trong đó sự gặp gỡ của tiếng Việt với các ngôn ngữ thuộc những loại hình khác nhau là một trong những yếu tố gây tác động mạnh mẽ nhất đến đời sống xã hội của cộng đồng người Việt.

Các từ mượn là nguồn bổ sung quan trọng cho vốn từ tiếng Việt cả về số lượng lẫn chất lượng. Nhưng, điều này không đồng nghĩa với sự tùy tiện. Vay mượn từ vựng có nguyên tắc chung, phổ quát cho mọi ngôn ngữ và có nguyên tắc riêng gắn với đặc thù của ngôn ngữ - xã hội của từng ngôn ngữ.

Ngay chính đối với người Việt coi tiếng Việt là bản ngữ, nắm vững từ ngoại lai để dụng một cách chính xác và linh hoạt là việc không dễ dàng. Ngay cả trên các phương tiện thông tin đại chúng, cũng xuất hiện các từ ngoại lai với mất độ dày đặc điều đó khiến cho người đọc tiếp nhận thông tin trở nên khó khăn.

Với mong muốn muốn tìm hiểu và làm sáng rõ hơn những đặc trưng ngôn ngữ xã hội của từ ngoại lai đem lại cái nhìn khái quát về đặc điểm từ ngoại lai trên các phương tiện thông tin đại chúng hiện nay, cũng như những đóng góp của lớp từ ngữ này trong quá trình hiện đại hóa nền văn học dân tộc, chúng tôi tiến hành khảo sát, thống kê, nghiên cứu và tìm hiểu về: Đặc điểm từ ngoại lai trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.

2. Lịch sử nghiên cứu

2.1. Nghiên cứu từ ngoại lai ở nước ngoài

Nhiều tác giả nước ngoài đã có nhiều nghiên cứu có tính lý luận về các vấn đề như ngôn ngữ học xã hội nói chung và các vấn đề vay mượn, tiếp xúc ngôn

ngữ...như Trudgill (1990), Wardhaugh (1992, 2003), Spolsky (1998); bàn riêng về vấn đề bản chất giao tiếp ngôn ngữ như Hymes (1968); tập trung vấn đề tiếp xúc ngôn ngữ, phương thức chuyển mã, trộn mã, vay mượn như Weinreich (1953, 1968), Myers- Scotton (1993), Muysken (2000), Thomason (2001), Winford (2003), Moradi (2014); hoặc đi sâu vào vấn đề biến thể tiếng Anh trong bối cảnh toàn cầu như Crystal (1997), Culpeper và các tác giả khác (2009). Tuy nhiên những tác giả nêu trên và nhiều tác giả khác chủ yếu chỉ nêu ra đặc điểm của từ vay mượn và sự tác động xã hội của các từ ngữ vay mượn ở nước ngoài.

2.2. Nghiên cứu từ ngoại lai ở Việt Nam

Một số tác giả Việt Nam cũng đã có những công trình về một số vấn đề có tính lý luận chung của ngôn ngữ học xã hội, sự tiếp xúc ngôn ngữ tại Việt Nam qua các thời kỳ như Nguyễn Văn Khang (1999, 2012); bàn riêng về vấn đề tiếp xúc ngôn ngữ ở Việt Nam như Nguyễn Kiên Trường (2005); đi sâu vào vấn đề từ ngoại lai trong tiếng Việt như Nguyễn Văn Khang (2007); nhận diện một số từ mới tiếng Việt như Viện ngôn ngữ học (2002).

Ngoài những sách đã in, nhiều bài báo của tác giả Việt Nam tham gia các hội thảo khoa học quốc gia và quốc tế cũng công bố những nghiên cứu một số bình diện của hiện tượng tiếng Anh của người Việt như Trần Văn Phước (2000, 2003), Ngô Hữu Hoàng (2013); bàn về tiếp xúc ngôn ngữ, vay mượn, chuyển di, chuyển mã, hòa mã của tiếng Việt như Thái Duy Bảo (2011); trao đổi sâu hơn về những nghiên cứu hiện tượng sử dụng từ ngữ tiếng Anh trong giao tiếp hằng ngày hoặc trên báo chí (thời kỳ trước giải phóng hoặc trước 2010) như Nguyễn Thị Mỹ Trang (2005), Trần Thị Tính (2005), Trần Thị Mai Đào (2009), Nguyễn Tài Thái (2014), Đỗ Thùy Trang (2015), Trần Văn Tiếng (2015) và nhiều bài báo trao đổi về việc lạm dụng tiếng Anh trên báo chí hoặc giao tiếp hằng ngày.

Tuy nhiên, những tác giả trong nước chủ yếu phân tích vấn đề Việt hóa các từ tiếng Anh hoặc quan tâm đến cách diễn đạt tiếng Anh bồi (English Pidgin), sử dụng nhiều câu tiếng Anh khi giao tiếp trong giới nhân viên văn phòng, công ty, dự án hoặc giới thanh niên, giới buôn bán. Có tác giả gần đây quan tâm vấn đề chuyển mã hoặc trộn mã trong giao tiếp.

Nhìn chúng, các khuynh hướng, công trình nghiên cứu trên đã phần nào khái quát tương đối đầy đủ về nguồn gốc, cấu tạo và ngữ nghĩa của từ ngoại lai.Tuy nhiên, hiện nay vẫn chưa có công trình nào nghiên cứu sâu về từ ngoại lai trên một tạp chí chuyên ngành cụ thể, vì thế, tôi chọn vấn đề này làm đề tài nghiên cứu cho luận văn của mình.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

Mục đích của đề tài là thông qua việc khảo sát, nghiên cứu đặc điểm từ ngoại lai trên tạp chí *Huế Xưa & Nay* để phần nào hiểu được đặc điểm ngữ âm, ngữ pháp, ngữ nghĩa của từ ngoại lai và việc sử dụng từ ngoại lai trên báo chí. Và từ đó, chúng tôi chỉ ra cần phải có một cách nhìn rộng đối với từ ngoại lai trong tiếng Việt.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

Nhằm đạt được mục đích nghiên cứu, luận văn cần đề ra những nhiệm vụ sau::

- Giới thiệu đôi nét về Tạp chí *Huế Xưa & Nay* và việc sử dụng từ ngoại lai trong tạp chí.

- Tiến hành khảo sát việc sử dụng từ ngoại lai trong tạp chí *Huế Xưa & Nay*: số lượng, tần số xuất hiện, tỉ lệ phần trăm theo nhiều tiêu chí khác nhau.

- Chỉ ra những đặc điểm về từ ngoại lai trong tạp chí *Huế Xưa & Nay*

4. Phương pháp nghiên cứu

Để thực hiện nhiệm vụ nghiên cứu trên, luận văn sử dụng phương pháp miêu tả. Phương pháp này được sử dụng để phản ánh đặc trưng của từ ngoại lai trong Tạp chí *Huế Xưa & Nay*. Trong số nhiều thủ pháp của phương pháp miêu tả, đề tài lựa chọn sử dụng các thủ pháp sau:

- Thủ pháp thống kê, phân loại được sử dụng để tìm hiểu số lượng, tần số xuất hiện, tỉ lệ phần trăm của các từ ngoại lai theo những tiêu chí nhất định.

- Thủ pháp trường nghĩa: tổng hợp các từ ngữ trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay* và quy loại về các tiểu trường thuộc các trường nghĩa khác nhau.

- Thủ pháp phân tích nét nghĩa được dùng làm cơ sở để tập hợp chúng vào các tiểu nhóm dựa trên những nét nghĩa chung.

- Thủ pháp phân tích văn cảnh giúp chúng tôi hiểu thêm về những từ bao quanh hay đi kèm theo từ đó tạo cho nó tính xác định về nghĩa.

5. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

5.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng luận văn nghiên cứu là Từ ngoại lai trên Tạp chí *Huế Xưa & Nay*.

5.2 Phạm vi nghiên cứu

Toàn bộ các bài viết nghiên cứu được đăng tải tại chuyên mục "*Văn hóa & Di sản Văn hóa"* của Tạp chí *Huế Xưa & Nay* năm 2014 (gồm 20 bài viết, từ số 121 đến số 126)

6. Đóng góp của luận văn

Nghiên cứu từ ngoại lai trong Tạp chí *Huế Xưa &Nay* góp phần làm sáng tỏ giá trị sử dụng của từ ngoại lai và bức tranh ngôn ngữ trong Tạp chí *Huế Xưa & Nay*. Trước đề tài luận văn này, chưa có công trình nào chính thức đi sâu nghiên cứu, khảo sát từ ngoại lai trong các bài viết chuyên ngành (Tạp chí *Huế Xưa & Nay*). Vì vậy, nghiên cứu này có thể coi là một sự đóng góp thêm về sự khám phá cách sử dụng từ vựng của tiếng Việt trên một lĩnh vực thông tin, tuyên truyền trong giai đoạn hiện nay.

7. Cấu trúc của luận văn

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo, luận văn gồm có 3 chương:

CHƯƠNG 1: CƠ SỞ LÝ LUẬN

CHƯƠNG 2: ĐẶC ĐIỂM HÌNH THỨC CỦA TỪ NGOẠI LAI TRÊN TẠP CHÍ *HUẾ XƯA & NAY*

CHƯƠNG 3: ĐẶC ĐIỂM NỘI DUNG CỦA TỪ NGOẠI LAI TRÊN TẠP CHÍ HUẾ *XƯA & NAY*